

DOI: <https://doi.org/10.15388/MPI5.2024.7>

Pirmojo Lietuvos Statuto kūnai

KAROLIS ČIŽAUSKAS

Vilniaus universitetas

El. paštas karoliscizauskas@yahoo.com

Raktiniai žodžiai: kūnas, Pirmasis Lietuvos Statutas, valdovas, kilmingieji, politinė teologija, teisė, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė.

Įvadas. 1565 m. kovo mėnesį į Petrakave vykusį valdovo Žygimanto Augusto teismą kunigaikštis Romanas Sanguška kartu atsigabeno savo brolio Jaroslavo palaikus. Panašu, kad prieš pusmetį nužudyto velionio kūnui tai buvo ne pirmoji kelionė, o jos metu lavonas turėjo būti kaip įrodymas. Ši tik iš pirmo žvilgsnio makabrišką nutikimą Irena Valikonytė pateikė greta keleto ne mažiau intriguojančių XVI a. pirmos pusės ekshumacijos atvejų. Pastarieji pavyzdžiai nurodo bendresnę egzistavusią įrodinėjimų sistemą (lot. *ordo iudiciorum*), kurioje kūnas, tad, funkcionavo kaip vienas iš racionalių – daiktinis – įrodymas¹. Šie – palaikai, lavonai, jau negyvi ir besieliai, tuo besiskiria nuo gyvasties dar nepraradusiųjų kūnų². Žinoma, kai kada (kaip kunigaikščio Sanguškos nužudymo bylos atveju) tai ir yra svarbiausia.

Profesorės apčiuoptas siužetas veria Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose pamažu jau vis labiau žvalgomą ir vis labiau pažįstamą kūno tematiką. Šioji istoriografinė erdvė, matyt, jau laikytina ištisu regionu ar net žemynu (ypač vis labiau matant kūną ir kaip kultūrinį vienetą), išsijudino XX a. pirmojoje, o itin išpopuliarėjo antrojoje pusėje, ir vis dar nepraran-

1 I. Valikonytė, *Rex iustissimus. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a.*, Vilnius, 2023, p. 185–189.

2 Lotyniškoje Pirmojo Lietuvos Statuto (toliau – PLS) redakcijoje (XIII, 20) funkcionuoja atskira palaikų sąvoka (lot. *cadaver*), kuri, tiesa, rusėniškajame tekste nepasirodo. Bendrai tąja kalba palaikai ar lavonas apibūdinti kaip *mpyn*, tačiau kartais skirties tarp mirusio ir gyvo kūno nedaryta, tiesiog nurodyta *meno*. (*Pirmasis Lietuvos Statutas*, t. II, 1 d. (tekstai senąja baltarusių, lotynų ir lenkų kalbomis), Vilnius, 1991, p. 306–307 (toliau – PLS, II, t. 1 (1991); I. Valikonytė, *op. cit.*, p. 188.)

da kvapo³. Dėl savo (kartais galbūt net per daug akivaizdaus, todėl pražiūrėto) fundamentalumo objektas išsidriekia ir tarpsta gausioje tematikoje ir jos paribiuose. „Korporalikai“ gali būti priskirta tokia gausybė temų kaip juslės (sensorika), seksualumas ir jo kultūra, kūno savivaizdis ir jo vaizdavimo estetika, smurtas ir bausmės, politinė filosofija ir (politinė) teologija, šventųjų relikvijos⁴ ar net „kognityvika“⁵ ir t. t. Jeigu kaip to paties lauko dalis taip pat traktuojama medicinos tema, ligų sampratos ir jų gydymo istorija, tada tyrimų kryptis yra ir senesnė, ir dar platesnė nei plati⁶.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrinėjimų skryniuose ir lobynuose būtų galima identifikuoti bent keletą šios tematikos ar su ja besisiejantių darbų, jų segmentų. Tai – bene išskirtinai medicinos istorijos tyrimai. Dainoros Pociūtės tyrinėjimai, skirti Stepono Batoro gydytojui Nicollo Buccelli, sieja konfesijos ir medicinos aspektus, byloja apie kūno neatsiejamumą nuo sielos ir tikėjimo, o Stepono Batoro disekcijos (skrodimo) aptarimu nurodo kūno tapimą mokslinio susidomėjimo ir tyrimo objektu⁷. Petys į petį panašioje triadoje (kūnas – liga – tikėjimas) Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio melancholiją ir tuometę jos sampratą nagrinėjo ir Eleonora Terleckienė⁸. Jau kiek kitokiu kampu Biržų-Dubingių šakos Radvilų „biologinę egzistenciją“

- 3 *Cultural History of the Human Body in the Medieval Age*, edited by Linda Kalof, London–New Delhi–New York–Sydney, 2014, p. 1–16; J. Le Goff, N. Truong, *Historia ciała w średniowieczu*, Warszawa, 2018 (orig. pirmas leidimas prancūzų k.: *Une histoire de corps au Moyen Âge*, Paris, 2006), p. 16–30. Numanu, simptomiškai temos neaprepiamumui kai kuriais atvejais jau net nesivarginama darbų kontekstualizuoti bendrame tyrimų lauke, pavyzdžiui: *Medieval and Early Modern Philosophy and Science*, vol. 30: *The Body of Evidence. Corpses and Proofs in Early Modern European Medicine*, edited by Francesco Paolo de Ceglia, Leiden and Boston, 2020.
- 4 Plg. prieš metus (2022-11-23 – 2023-02-15) Bažnytinio paveldo muziejuje vykusią parodą „Corpisanți. Katakombų relikvijos-skulptūros Valkininkų ir Buivydžių bažnyčiose“.
- 5 Taip teigta turint omenyje vieną iš Viduramžiais egzistavusių protavimo ir intelekto, jo negalios aiškinimų, siejamą su smegenimis, tad – kūno dalimi (turima omenyje „materialaus intelekto teorija“, žr. I. Metzler, *Fools and Idiots? Intellectual Disability in the Middle Ages*, Manchester, 2016, p. 62–65, 73.
- 6 Plg. taip traktuojama: R. Ragauskienė, *Mirties nugalėti nepavyko. Biržų ir Dubingių kunigaikščių Radvilų biologinė istorija (XV a. pabaiga – XVII a.)*, Vilnius, 2017, p. 27.
- 7 D. Pociūtė, *Niccolò Buccella: inkvizijos kalinys, karaliaus medikas. Heterodoksija, medicina ir italų egzilis XVI antrojoje pusėje*, Vilnius, 2022, p. 57–72, 442–451, ir kt.
- 8 E. Terleckienė, *Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) kultūrinė aplinka ir katalikiškojo atsinaujinimo procesas LDK*, daktaro disertacija, Vilnius, 2023, p. 105–141.

tyrė Raimonda Ragauskienė – pagrindiniu objektu tapo konkreti giminystės ryšių siejama grupė, kurios (ne)sveikatą, rūpinimąsi ja, mirtingumo ir pan. rodiklius istorikė ir tyrė⁹. Atskira, nedidele, bet susijusia, grupele laikyti būtų galima tyrimus, pirmiausia besidominčius kilmingumu ir jo metalygiu, kas „aplink“ (garbė, savivaizdžiai, literatūra, diskursas etc.)¹⁰. Kilmingojo kūnų ir garbę susiejo Povilas Dikavičius¹¹. Platesniame nei lituanistika lauke aptariamą tematiką senosios literatūros kontekste gliaudo Dariuszas Śniezko, kurio tekstuose išskirtinas dėmesys kilmingumo ir kūno sąsajai, kaip tam tikrai priklausymo luomui išraiškai¹². Tiesa, be to, egzistuoja ir pabirų kūno temos siužetų įvairesnio pobūdžio darbuose, šitaip išplečiant „korporaliką“ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose. Irena Valikonytė nurodė ne tik minėtus ekshumacijos ir kūno, kaip įrodymo, atvejus, bet, pavyzdžiui, aptarė ir kaklo, gerklės, galvos, (teisinės) mirties ir laisvės ryšį, kuris veda į kūno ir jo narių simbolizmo lauką¹³. Edvardas Gudavičius, Jūratė Kiaupienė ir Rimvydas Petrauskas prie politinio kūno problematikos prisilietė bent jau klausimais ar užuominomis¹⁴.

Nėra abejonės, kad vienaip ar kitaip su tema besiribojančių ar joje dalyvaujančių istorinių tekstų yra ir daugiau, tačiau nužymėti tam tikras dabar egzistuojančias istoriografines trajektorijas pakanka ir to. Šiuo tekstu tuotarp bus bandoma: atkreipti dėmesį į kūną ne tik kaip į visumą, bet ir į paskirus jo narius; paplėtoti jau kai kurias egzistuojančias (kūno ir kilmingumo bei

9 R. Ragauskienė, *Mirties nugalėti nepavyko...*

10 Plg.: U. Świdarska-Włodarczyk, *Homo nobilis. Wzorzec szlachcica w Rzeczypospolitej XVI i XVII wieku*, Warszawa, 2017.

11 P. Dikavičius, *Honor among nobles in the 16th century Grand Duchy of Lithuania*. A dissertation, Budapest and Vienna, 2022, p. 250–267.

12 D. Śniezko, *Corpus nobile, Społeczeństwo Staropolskie. Seria nowa*, t. V: *Społeczeństwo a elity*, Warszawa, 2018, p. 117–126. Taip pat žr. istoriko rinkinį: idem, *Kompleksja literatury: studia staropolskie*, Kraków, 2019.

13 I. Valikonytė, *op. cit.*, p. 246–248.

14 E. Gudavičius, Valdovas, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas et al., Vilnius, 2001, p. 746; R. Petrauskas, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Politika ir visuomenė vėlyvaisiais Viduramžiais*, Vilnius, 2017, p. 144–145; J. Kiaupienė, Radvilos ir XVI a. Lietuvos valstybė. Trys portretai, in: *Radvilos. Kunigaikščių istorija ir paveldas. Tarpautinės parodos katalogas*, I kn. (Tekstai) = *Radziwills. History and Legacy of the Princes. International exhibition catalogue*, book I (Texts), Vilnius, 2020, p. 257–258.

politinės kultūros) temas; išvysti kūną kaip tam tikrą kultūrinę mąstymo matricą, kuria aiškinta pažinimo ir pažinumo, veiksnio ir veikimo bei individualumo (nepadalomumo, atskirumo ir kitoniškumo) klausimai. Tokiais klausimais, be to, siekiama pirmąkart atidžiau patyrinėti patį kūną, kaip kategoriją, ir nužymėti kai kuriuos jo sampratos kontūrus. Šio, žinoma, į koki nors temos užbaigtumą nepretenduojančio, tyrimo imamasi vieno šaltinio – 1529 m. Pirmojo Lietuvos Statuto (toliau – PLS)¹⁵ – pagrindu. Jame „atrasti“ kūnai ar jų dalys, be to, bus interpretuojami ir plastesniame XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kontekste bei šaltinyne. PLS pasirinkimas motyvuotinas keliais aspektais: kaip konkrečiai visuomenei (jos dalims) duotu teisės visuotinumumu, savo vidiniu koherentiškumu ir išplėtotumu, keliakalbiškumu (pirmiausia, rusėnų ir lotynų), taip pat galimybe susieti su konkrečiais rašto ir politinės kultūros centrais (žinoma, kas „kalba“)¹⁶. Be to, faktas, jog reikalas turimas su teisės rinkiniu, bent iš dalies nugina galimą priekaištą, kad taip esą netiriama niekas daugiau nei kalba ar žodžiai. Teisingumą vykdančios simbolinės valdovo rankos yra pakankamai tikros pajutusiems jų veikimą.

Kūnai. Pirmiausia bus aptariami trys PLS apčiuopti kūnai: kilmingojo, valdovo ir Didžiosios Kunigaikštystės. Šiuo atveju šių identifikavimą derėtų suprasti ir kaip nuorodą į jų subjektiškumą. Kita vertus, nors teisės požiūriu visi trys vienodai realūs, materialumo prasme jie vis abstraktėja: kilmingojo kūnas kraujuoja, valdovo patiriamas nebent juslėmis, o valstybės – veikiau metafizinis. Žinoma, įsidėmėtina ir tai, jog šių trijų buvinių identifikacija neteigia PLS neegzistavus ir kitų ar kitokio pobūdžio kūnų, o akivaizdžiausias šįkart praleistas kūnas, matyt, – moters.

15 Pirmiausia naudotasi kritine PLS tekstų publikacija PLS, II, t. 1 (1991) (žr. 2 nuorodą). Be to, omenyje turėtas ir Statuto teksto vertimas į lietuvių kalbą (palyginimui) ir kartu paskelbti paskirų straipsnių komentarai: *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*, parengė Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka, Edvardas Gudavičius, Vilnius, 2001 (toliau – PLS (2001)).

16 Čia turima omenyje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarija, Alberto Goštauto (kaip galutinio sudarytojo) ir dėl PLS Lauryno nuorašo (vertimo į lotynų kalbą) – Bonos Sforzos aplinka.

Kilmingasis. Vilniaus katedroje išlikusioje visafigūreje Alberto Goštauto (†1539) antkapinėje skulptūroje vaizduojamas tam metui įspūdingo stoto augalotas vyriškis. Jis vilki šarvus, dešine ranka laiko vėliavą, o jo kairioji – ties kalaviju. Nors tokio didelio pono kilme niekieno neabejota, riteriškas pasirengimas pabrėžiamas, šitaip darsit susisiejant kilmingumo ir karo tarnybos idėjų plotmėms¹⁷. Galima prisiminti, kaip A. Goštautas menkino kai kuriuos smulkesnius kilminguosius, kurie „prieš save ištraukto kalavijo niekadoms neregėjo“¹⁸. Sugebėjimas atlikti karo tarnybą, ypač ekonominiams ištekliams ribojant galimybę turėti vietoj savęs pasiūstiną tarną, buvo tiesiogiai sąlygojamas kūno būklės¹⁹. Valdyti ietį ar kardokšnį, jodinėti, fizinėse grumtynėse susidurti su priešo pajėgomis – nesužalotos rankos ar abi akys tam praverčia.

Vilniaus katedroje A. Goštauto atvaizdo sudarkytos abi pėdos, kairė ranka ties alkūne ir visi pirštai, vienas dešinės rankos pirštas ir kone visas veidas (smakras, lūpos, nosis ir akys, taip pat ausys). Tiesa, visa tai, panašu, vėlesnių niokojimų rezultatas, o tikrasis didikas, kiek žinoma, tokių rimtų traumų neturėjo²⁰. Kad ir kaip būtų, būtent tokio pobūdžio kilmingojo kūno dalių, tiesiogiai susijusių su galimybe veikti, sužalojimas buvo itin nepageidaujamas. Būtent tokio nutikimo atveju Pirmajame Lietuvos Statute bene išsitas ir su ne viena išskirta dalimi pasirodo kilmingojo kūnas, kaip kas savaime ir net daugiau

- 17 Apie vyriško kūno sąsaja su riteryste, jo fizinių rengimą karui, to demonstravimą etc. žr. *Cultural History of the Human Body in the Renaissance*, edited by Linda Kalof, Wiliam Bynum, London, 2014, p. 247–252.
- 18 Šitaip A. Goštautas, siekdamas diskredituoti vidutinių ir smulkiųjų kilmingųjų siekį taip pat dalyvauti teisminėje valdžioje, Bonai Sforzai nusakė to prašančiuosius: „[...] quod Paulus cum Nicodemo illum petunt, qui nunquam contra se evaginatam viderunt ensem [...]“ (klaidingai datuota 1529 m.: *Acta Tomiciana*, t. 11, Posnaniae, 1901, Nr. 214, p. 164).
- 19 Plg. PLS nuostatus dėl karo tarnybos (II, 4 [5]), kai tarnybininkas „palieges“ (rusėn. *правдиве немощи*, lot. *vere infirmatus*), žr. PLS (2001), p. 142; PLS, II, t. 1 (1991), p. 96–97.
- 20 Galbūt buvo patirtas kojos lūžis (V. Urbanavičius, R. Jankauskas, L. Vedrickienė, A. Širmulis, Alberto Goštauto kapas, in: *Mokslas ir Lietuva*, t. III, 2–3 knyga, Vilnius, 1992, p. 124. Taip pat apie A. Goštauto palaidojimo atradimą: V. Urbanavičius, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo ir didikų panteonas Vilniuje*, Vilnius, 2018, p. 128–138. Žinoma apie didiką vis užklupdavusius podagros priepuolius, apie vieną kurių 1535-07-19 iš Vilniaus jis rašė Jurgiui Radvilai (*Радзивилловские акты из собрания Российской национальной библиотеки. Первая половина XVI в.*, составитель М. М. Кром, Москва–Варшава, 2002, Nr. 71, p. 159).

vertingo (VII, 9)²¹. Išskirta plaštaka²², kurią galima sužaloti, koja, kurią galima suluošinti, akis, kurią galima išmušti, nosis, kurią galima nuržėti, lūpos, kurias galima perkirsti, ausis, kurią galima nupjauti. Šitaip (to meto medicinai, turbūt, nepataisomai) sužalojus bet kokį kilmingąjį, t. y. esmingai neigiamai paveikus jo galimybę veikti apskritai (ne tik atlikti karo tarnybą), tekdavo mokėti „pusę žmogaus“²³ (pusę galvapingių, VII, 9). Nors dėl taip sužaloto kilmingojo pavadinimo „pusiau žmogumi“²⁴ nėra visai aišku, turbūt nėra per drąsu numanyti, kad būtent taip ir galvota – nors asmuo ir gyvas, tačiau tam tikra prasme jau tik pusiau. Juslės nuolat suvoktos kaip kertinis pažinimo mediumas, besisijęs su intelektu ir protavimu, o kūnas pasiduoda laisvos valios įgyvendinimui²⁵.

- 21 Šitaip bus nurodomi aktualūs PLS straipsniai – romėniškaisiais numeriais žymimas skyrius, o arabiškais – straipsnis. Kai rusėniškosios ir lotyniškosios redakcijų straipsniai savo numeracija nesutampa, laužtiniuose skliaustuose bus pažymėta lotyniškosios redakcijos numeracija.
- 22 Statute išsiskiria dvi kalbant apie ranką ir jos dalis vartojamos sąvokos: lot. *manus* ir *brachium* bei rusėn. *рука* ir *румень*. Tokioje poroje šios nuosekliai viena kitos atžvilgiu ir vartojamos. Ar kiekvienąkart pirmoji turi būti suprasta kaip „plaštaka“, referuojant į rankos dalį nuo riešo iki pirštų galų, o antroji – „ranka“, turint omenyje visą ranką (plaštaką, dilbį ir žastą), o galbūt kažkurią jos dalį į viršų nuo riešo, neaišku.
- 23 PLS (2001), p. 199; PLS, II, t. 1 (1991), p. 200–201: rusėn.: „[...] Коли бы хто шляхтича ранил, а с тоє раны его в руку або в ногу охромил або око выбил, або в нос втял, або губы врубал, або ухо втял, тогды маеть предся платити пол чоловека; кром того, естли бы ранил у твар, тогды ма платити тридцать коп грошей тот виноватый битому [...]“; lot.: „[...] Nobilis, qui wlneratus ab aliquo mutilatur in manu vel pede, aut oculum auremve, nasum vel labrum ammittit, solucionem dimidij hominis a lesore accipit. Et si acceperit wlnus in facie, tunc compensabitur wlnus illud triginta sexagenis [...]“.
- 24 Būtent šitaip lietuviškajame komentare vienos iš su tuo susijusių bylų rusėnišką segmentą („[...] а брату его Петру Утиловичу за охромене рук его яко за полчоловека [...]“) pateikė R. Ragauskienė (*Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 253 (1559–1562). 39-oji Teismų bylų knyga (Vilniaus vaivados vietininko Stanislovo Hamšėjiaus teismo knyga)* (toliau – LM), parengė Raimonda Ragauskienė, Vilnius, 2021, Nr. 131, p. 55–56, 299). Visgi turbūt „pusiau žmogaus“ (o tiksliau, „pusės žmogaus“) frazė tikriausiai sietina su pusės galvapingių mokėjimu.
- 25 R. G. Newhauser, *The Senses, the Medieval Sensorium, and Sensing (in) the Middle Ages*, in: *Handbook of Medieval Culture. Fundamental Aspects and Conditions of the European Middle Ages*, vol. 3, edited by Albrecht Classen, p. 159–161, 164–165, 170–174; T. Duranti, *Reading the Corpse in the Late Middle Ages (Bologna, Mid-13th Century – Early 16th Century)*, in: *The Body of Evidence*, p. 101–104; J. Hartnell, *Medieval Bodies. Life, Death and Art in the Middle Ages*, London, 2019, p. 53–80.

Be to, kad buvo svarbi galimybė atpažinti, pavyzdžiui, užpuoliką²⁶ (VII 21), radikalesniu atveju kūno negalia kilmingajam net galėjo grasyti jo veiksniumi (angl. *agency*). Vitebsko vaivadaitis Stanislovas Kiška (†1617) veikiausiai nebuvo vienintelis XVI a. kurčėbylys²⁷. Neabejotinai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vis besiplėtusi viešojo gyvenimo sfera, veikti kurioje kilmingasis buvo laisvas, pavyzdžiui, eidamas pareigas, kūną ir jo nepaslėptas dalis padarydavo matomas ir svarbias reprezentacijai, o balsą girdimą²⁸. Visuomenėse, kuriose išore naudotasi kaip galimybe iš(si)skirti (pavyzdžiui, taip pat pozomis ar rūbais), aptartame Statuto straipsnyje sudarkytas veidas išskirtas neatsitiktinai²⁹. Nenuostabu tad, jog ir išvaizdą paveikiantis sifilis – „nekilni liga“ (lenk. *nieszlachetna choroba*)³⁰.

Individo kilmingumui besisiejus su kūnu, abu šiuos dėmenis tarpusavyje rišo garbės kategorija. Pasikėsinimas į kilmingojo kūną buvo lyg pasikėsinimas ir į šio kilmingumą³¹. Išvirkščių tokio ryšio variantą pateikia PLS VII, 3: užmušus ir „žemę“ grįžusį, nors prieš tai išstremtą ir garbę praradusį asmenį, galvapinigiai nebeišieškomi³². Nes kaip galima tikėtis atlygio už kažką, ko jau

26 PLS (2001), p. 203–204; PLS, II, t. 1 (1991), p. 208–209: „Jeigu šlėkta kelyje šlėktą apiplėštų“: rusėn.: „[...] если бы [...] разбил [...] а оный разбитый его в парсуну познал и раны свои людям добрым оказал або злупенье в раду або сторонним людям оказал, а при том оказе або при ранех предся того в парсуну меновал, хто его разбил [...]“; lot.: „[...] Si nobilis nobilem in itinere depredatus fuerit et ille cognouerit depredatorem ipsum in facie et wlnera sua aut depredacionem suam officio vel hominibus extraneis ostenderit, et circa ostensionem aut circa wlnera nominauerit depredatorem, et ad iudicium eum citauerit [...]“.

27 N. Asadauskienė, *Kišky giminė LDK XV–XVII a.*, Vilnius, 2003, p. 211–212, 216; R. Ragauskienė, *Mirties nugalėti nepavyko...*, p. 165–166.

28 *Cultural History of the Human Body in the Medieval Age*, p. 156–159, 181. Taip pat žr., kas XVI a. pabaigoje–XVII a. svarstyta apie kilmingajam pritinkančią išvaizdą: U. Świdarska-Włodarczyk, *op. cit.*, p. 68–71.

29 Apie galvą, veidą ir nosį: P. Dikavičius, *op. cit.*, p. 206–207. Beje, įsidėmėtina sąsaja tarp veido ir asmens kategorijų. Kai kuriais atvejais rusėn. *парсуна* (ne tik *тварь*) Statute verstas tiesiog kaip *facies*, šitaip dar labiau sugretinant ir taip kartais sinonimiškus terminus (žr. 26 nuorodą); A. Gurevič, *Individas viduramžių Europoje*, Vilnius, 1999, p. 92, 99.

30 Šitaip 1607 m. laiške Mikalojui Kristupui Radvilai Našlaitėliui liga apibūdinta Jonušo Radvilos (pagal: R. Ragauskienė, *Mirties nugalėti nepavyko...*, p. 159).

31 P. Dikavičius, *op. cit.*, p. 174–175, 179–180, 250–267. Principas kilmingųjų tardymui ir kankinimui netaikytas (I. Valikonytė, *op. cit.*, p. 186–187).

32 PLS (2001), p. 196 – rusėn. *земля* ir lot. *terra* išversta kaip „šalis“. Šiuo terminu, neabejotinai, turima omenyje valstybė – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Žr.: B. Воронин,

ir taip nebėra? Apskritai su garbe susijusį pasikėsinimą į kilmingojo kūną galima išskirti į du tipus: 1) pasikėsinimą į kūną jį sužalojant ar taikantis³³ sužaloti; 2) pasikėsinimą į kūną jį suvaržant (įkalinant)³⁴. Su pirmuoju tipu susijęs savo premisa spalvingas Statuto straipsnis „Jeigu ką nepriištą šuo apkan-džiotų“ (XII, 13)³⁵. Kad tokiu atveju nukentėjus kilmingajam, mokama ne kaip už žaizdas, o įžeistinė – iškalbinga. Taip pat šis kazusas neblogai iliustruoja ne visada aiškią skirtį tarp fizinio įžeidimo ir tiesiog smurto³⁶, nors šuns įsivėlimas garbės visam reikalui bet kuriuo atveju pridėti negalėjo³⁷. O dargi nepriišto. Tai yra vienas iš įvairių bruožų, pagal kurį šuo gali būti suvokiamas kaip savotiška kilmingojo antitezė – kilmingąjį charakterizuoja jo laisvė, taip pat ir judėjimo arba, jeigu ši nėra sąlygota žemės valda, pasitraukimo iš tarnystės ponui. Todėl kaip antrasis tipas išskirtas kilmingojo kūno ribojimas, pavyzdžiui, jį neteisėtai kalinant, tiesiogiai užkardo galimybę naudotis turima laisve ir teisėmis, šitaip „pažeisdamas“ ir patį kilmingojo statusą³⁸.

Tadgi, jeigu bajoro, šlėktos ar kunigaikščio kūnas tampa jo luominio išskirtinumo (pirmiausia, privilegijuotumo prasme) išraiška ir net prielaida tuo naudotis, lauktina perskyra kitokiems – nekilmingiems – kūnams³⁹. Nors konstatuotina, jog PLS skirtumas tarp luominių kūnų nėra drastiškai ar hiperbolizuotai eksplikuotas kaip nors dehumanizuojant ar niekinant valstiečio

Термины, использовавшиеся для обозначения понятия «государство» в Великом Княжестве Литовском в XIV–XVII вв., *Lietuvos Statutas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*, sudarė Irena Valikonytė ir Lirija Steponavičienė, Vilnius, 2015, p. 236–240.

33 Stovėjimo teismo akivaizdoje atveju intencija lygiai svarbi VI, 17 [20] (PLS (2001), p. 187–188; PLS, II, t. 1 (1991), p. 180–181): rusén.: „[...] А хто бы перед судом добыл корда або меча, хотя н не ранить, тот тратить руку [...]“; lot.: „[...] Et qui cora iudicio euaginauerit cultrum vel gladium, eciam si non wlnerauerit, si perdit manum [...]“.

34 P. Dikavičius, *op. cit.*, p. 250–267.

35 PLS (2001), p. 247–248; PLS, II, t. 1 (1991), p. 290–291.

36 P. Dikavičius, *op. cit.*, p. 251.

37 Plg. R. Ragauskienės konstatavimą dėl kultūrinio šuns įvaizdžio Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – šis geriausiai atveju neutralus, o veikiausiai iš tiesų pirmiausia, visgi, neigiamas (R. Ragauskienė, „Cave canem“: žmogus ir šuo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a., in: *Istorija*, 2010, Nr. 80, p. 40–41).

38 Ypač (ne)galimybę pasitraukti vis labiau susiejant su valstietiška būkle, plg.: R. Petrauskas, *op. cit.*, p. 105–106, 118.

39 D. Śniezko, *Corpus nobile*, p. 118.

kūną, visgi šis egzistuoja. Pirma, elementariai skiriasi jų vertė. Individo gyvybės kainą ir vietą visuomenėje aproksimavęs galvapinių institutas kilmingojo „galvą“ įkainojo 100 kapų, o nekilmingojo – 10 ar net mažiau kapų grašių⁴⁰. Amžininkai į tai dėmesį, aišku, atkreipė⁴¹. Dar labiau plebėjų ir nobiliųjų kūnų nelygiavertiškumas atsiskleidžia įsidėmėjus taliono teisės („akis už akį“) principo taikymą kazusuose nevienodo statuso pusėms. Juk pasikėsinimas į kilmingojo kūną baustinas intenciją ir vykdymą įkūnijančios plaštakos ar rankos (mat ja „siektą“) nukirtimu (III, 14)⁴², o priešingu atveju už valstiečio net ir galvą buvo galima ramiai atsipirkti kompozicija. Turbūt lygiaverčio atlygio už kilmingojo ir nekilmingojo kūną būti ir negalėjo. Aptarto smurtavimo išraiška – sukruvinimas (veiksmožodinė forma: rusėn. *окривавить*, lot. *sanguinauerit*), turbūt natūraliausia kūno vientisumo pažeidimo išraiška⁴³. Įdomu, o, tiesą sakant, ir netikėta, kad ši įprastai su kilmingumu siejama genealoginė giminystės kategorija PLS tokia funkcija nepasirodė. III, 11 normuota šlėktystės „išvedimo“ procedūra numatė kilmingųjų giminaičių, ar šių nelikus, tiesiog kitų kilmingųjų liudijimą apie prideramą kilmę ir, kitaip nei 1522 m. nuostatuose šiuo klausimu, kraujo jau neminėjo⁴⁴.

Apibendrinant tam tikrus su kilmingojo kūnu PLS susijusius pastebėjimus, pirmiausia, konstatuotinas aktualių kūnų ir jų narių realumas. Šis, be to, jog su-

40 PLS (2001), p. 236, 319.

41 Plg. XVI a. vidurio Lenkijos karalystės atvejis, kai Stanislovas Orzechowskis atkreipė dėmesį, jog, sprendžiant iš galvapinių, kiaulės vertingesnės nei nekilmingi žmonės (S. Baczewski, *Szlachectwo. Studium z dziejów idei w piśmiennictwie polskim. Druga połowa XVI wieku – XVII wiek*, Lublin, 2009, p. 32).

42 PLS (2001), p. 153; PLS, II, t. 1 (1991), p. 116–117: rusėn.: „[...] простый хлоп або мещанин [...] а рукою на него сягнуть, а окривавить его [...] тогда иным ничим не маеть каран быти, только руки втягьем“; lot.: „[...] simplex vero plebeus vel ciuis, si scilicet manum in nobilem extenderit et sanguinauerit eum [...] tunc non alio modo puniri debet, quam amputationem manus.“

43 J. Le Goff, N. Truong, *op. cit.*, p. 41–42; B. Bildhauer, Medieval European Conceptions of Blood: Truth and Human Integrity, in: *The Journal of the Royal Anthropological Institute (Blood will out: essays on liquid transfers and flows)*, 2013, p. S66.

44 III, 11, PLS (2001), p. 151–152. O 1522 m. Vilniaus seime priimti nuostatai numatė, kad kas nors, apšmeižtas nekilme, turėjo pasirūpinti kitų kilmingųjų paliudijimu, jog yra „iš vieno gimimo nuo prosenelio, nuo senelio, iš vieno kraujo yra jiems brolis“ (*Русская историческая библиотека*, т. 20, *Литовская метрика*, т. 1, Петербург, 1903, Nr. 388, p. 114: „[...] сь одного роду от прадеда, от деда, сь одное крови имь есть братъ [...]“).

sijęs su baudžiamosios teisės prigimtimi ir kasdieniu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų darbu, manytina, atskleidžia kilmingojo kūną kaip tam tikrą jo luominio statuso išraišką. Jis suvokiamas taip pat kaip galimybė ir prielaida įgyvendinti bent jau dalį savo teisių. Šitaip kilmingojo kūnas tiesiogiai susietas su jo subjektiškumu ir veiksnumu ir traktuotinas kaip galima laisvės išraiška.

Valdovas. Statute išnyrantis kilmingojo kūnas pirmiausia pasirodė kaip labai realus, toks, kurį įmanoma ne tik regėti, bet ir lytėti ir, žinoma, pažęisti: pralieti kraują ar padaryti luošiu. Truizmas, tačiau susiję tai su tuo, ką teismams teko spręsti daugiausia. O valdovas, matuojant ta pačia uolektimi, PLS „paliečiamas“ jau ir antrąja – perkeltine – prasme. Be to, kad priesaiką duoda asmeniškai, savo kūnu⁴⁵, pats būdamas, dažniau pasirodo netiesiogiai, o tekste minimi jo nariai yra metaforos. Į materialų Lietuvos didžiojo kunigaikščio kūną PLS niekas net nesikėsina, o paskutinius kartus grėsmė jam iškilusi buvo tik valdant Kazimierui 1453 ir 1481 m.⁴⁶ Valdovo rankos (lot. *ex brachnio nostro*, rusėn. *з рамени нашего* (II, 8 [10]; VI, 5 [8]⁴⁷)) lyg pavyzdžiu paaiškina šiaip jau nematerialią valdovo valią ar jos įvykdymą: perimti ką iš netinkamų rankų ir perduoti į teisėtą⁴⁸.

Didžiojo kunigaikščio ir jo valdžios pamąstymas tokia Viduramžiams be galo tipiška organologine metafora turėjo padėti paaiškinti kai kurias mo-

45 I [1], PLS (2001), p. 123–124; PLS, II, t. 1 (1991), p. 64–65; „[...] valdovišku žodžiu bei mūsų pačių priesaika, atlikta ties šventa evangelija“, lot.: „[...] firmiter tenere et observare volumus et verbo nostro regio, sub nostro corporali iuramento ad sancta dei weangelia prestito [...]“; rusėn.: „[...] которые словом нашим господарским и под присягою телесною, на светую евангелию [...]“. Dėl priesaikos asmeniškumo ir jos santykio su kūnu taip pat žr. I. Valikonytė, *op. cit.*, p. 216–217, 221–222.

46 S. C. Rowell, *Bears and Traitors, or: Political Tensions in the Grand Duchy, ca. 1440–1481*, in: *Lithuanian Historical Studies*, vol. 2, Vilnius, 1997, p. 37–38, 42.

47 II, 8 [10], PLS (2001), p. 144; PLS, II, t. 1 (1991), p. 100–101: „Kurie būtų pasiųsti į įgulą vyresniaisiais“. Lot.: „[...] Prohibemus eciam, ne campiductores alias capitanei nostri, aut qui missi fuerint ex brachnio nostro super presidys [...]“; rusėn.: „[...] з рамени нашего або гетмани наши [...]“. VI, 5 [8], PLS (2001), p. 181–183; PLS, II, t. 1 (1991), p. 170–171 (dėl ponų ravaldinių teismo tvarkos); rusėn.: „[...] бо мы з рамени нашего господарского уставляем комисари панов рад наших [...]“; lot.: „[...] de brachio maestatis nostrae [...]“. Frazę į lietuvių kalbą išvertus nepažodžiu, o pagal prasmę „[valdovo] paliepimu“, nuo esmės nenutolta.

48 IV, 6, PLS (2001), p. 158–159; PLS, II, t. 1 (1991), p. 128–129 (apie našlės padėties trukmę ir gerą tvarkymąsi), rusėn.: „[...] дети и имения в нее з рук выняти и подати в овеку [...]“; lot.: „[...] puertos et bona de manibus eius eximere eet conferre in tutelam patruis [...]“.

narcho valdžios Lietuvoje realijas ir pačią valdžios „motoriką“ – kaip ji įgyvendinama⁴⁹. Kaip galbūt medžioklėje Punios girioje, o gal kurioje Vavelio menėje berymojusio Žygimanto Senojo ištarti žodžiai turėjo būti išgirstami ir įvykdomi? Kas buvo valdovo rankos, mojavusios, kaip rašė Jonas Solsberietis, „kardu balandžio, kuris ginčijasi be įniršio, ir visiškai niekam nesukelia įtūžio, nors ir mojuoja kardu“⁵⁰? Bendresnį valdžios įgyvendinimo ir pareiškimo aktų klausimą galima suskirstyti bent jau į du siužetus. Viena vertus, „valdovo kūno narių“ metaforos, o kita vertus – „valdymo medijų“ (turint omenyje valdovo raštus ir jo „valdžios ženklus“).

1513 m. Ponų Taryba karo ir taikos reguliavimo klausimu kreipėsi tiesiai į Maskvos didžiojo kunigaikščio tarybos, manė, narius⁵¹. Bandydami pagrįsti tokį savo veiksmą ir, tikėtasi, „Maskvėno“ pavaldinių reakciją, Lucko vyskupas Paulius Alšėniškis, Vilniaus vaivada ir kancleris Mikalojus II Radvila, Vilniaus kaštelionas ir didysis etmonas Konstantinas Ostrogiškis ir kiti ponai pasitelkė kūno narių metaforą: „[...] žmogaus [kūno] nariai visada galvai prievoles atlieka, taip pavaldiniai ir taryba privalo kiekvieną savo valdovo bėdą prisergėti.“⁵² Nurodžius tai kaip biblinę išmintį, galbūt sekta Šv. Pauliaus laišku korintiečiams (1 Kor 12, 12–31). Istoriografijoje vis paminima ir ponus tarėjus apibūdinanti ištara „jo valdoviškojo kūno nariai“⁵³. Taigi nematerialusis valdovo kūnas ir jo dalys – metafora, kuria išreiškiamas ne tik monarcho valios įgyvendinimas, bet ir juose slypinti hierarchija. „Valdoviškoji galva“

49 *A Cultural History of Body in the Medieval Age*, p. 200–202; J. Le Goff, N. Truong, *op. cit.*, p. 180–187; E. Kantorowicz, *The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton and Oxford, 2016 (orig. leidimas 1957), p. 193–232.

50 Jonas Solsberietis, *Polikratika*, IV knyga, II sk. (*Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai*, sudarė Bronius Genzelis, Vilnius, 1980, p. 380). Dėl didžiojo kunigaikščio valdžios ir kalavijo žr. G. Zujienė, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro pakėlimo ceremonialo susiformavimas, in: *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius, 2007, p. 64–65.

51 Apie tokią praktiką: M. Sirutavičius, *Diplomatinės veiklos organizacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1569–1604 metais*, Kaunas, 2018, p. 32–33.

52 *LM: Užrašymų knyga 7 (1506–1539)*, parengė Inga Ilarienė, Laimontas Karalius, Darius Antanavičius, Vilnius, 2011, Nr. 157, p. 297–298; Vilnius, [1513].12.01: „[...] яко ж и в писме написано, иж члонки чоловечьи завжды повинность чинят голове, так подданыи и рада повинни сут стеречи речи кождое шкодливое своего господаря [...]“. Dokumentas taip pat publikuotas: *Акты, относящиеся к истории Западной России*, t. 2, Санктпетербургъ, 1848, Nr. 84, p. 111.

53 R. Petrauskas, *op. cit.*, p. 144; E. Gudavičius, *op. cit.*, p. 746.

(rusėn. *голова господарьская*)⁵⁴ įsako, o nariai paklūsta ir vykdo. Mistinio valdovo kūno dalimi gali būti tiek etmonas, kuriam, „kuomet išeina į [mūšio] lauką, tada visa valdovo galia pereina“⁵⁵, tiek bet koks kitas valdovo pareigūnas ar pasiuntinys. Juos sužalojęs ar paniekinęs – lyg tą valdovui pačiam padaręs (I, 6 [7])⁵⁶.

Toks valdymo struktūrų, nelyg valdovo kūno tąsų, apsaugojimas PLS taip pat pasireiškė monarcho vardu išduotų dokumentų ir antspaūdų klastojimo apsauga (I, 5). Kaip ir etmono ar kito pareigūno „nepagerbimo“ atveju tai laikyta valdovo išdavyste, neteisėtu ištikimybės ir pavaldumo nutraukimu. Į nematerialųjį valdovo kūną (ir valdovą lyg galvą) pasikėsinę tokiais būdais turėjo būti baudžiami tuo pačiu – galvos praradimu ar gerkle, taigi bent jau teisine mirtimi (laisvės praradimu, kaip 1522 m. Mitka Vnučkaitis). Atvaizdu antspaude, vardu intuliacijoje ar „ranka“ po tekstu pati medija šitaip tapo valdovo kūno tąsa ir jo ištarto žodžio įkūnijimu⁵⁷. Ja, viena vertus,

- 54 Taip valdovas apibūdintas 1520 m. Ponų Tarybos pasiuntinybėje Žygimantui Senajam, be to, pabrėžiant anos galvos buvimo „namuose“ svarbą: „А такъ, Богъ ведаеть, кому быхмо мяли отпор чинити, бо коли бы ваша милость господаръ нашъ своею головою господарьскою в здешнемъ панстве вашео милости были, латве бы нам было на росказанье вашео милости господарьское чинити то, што бы ся вашей милости господару нашему налепеи видело“ (*LM, Užrašymų knyga 7 (1506–1539)*, Nr. 198, p. 376). Verta dėmesio ir tai, jog 1518 m. lietuvių pasiuntinybės dokumente imperatoriui šis apibūdintas „яко пану а голове хрестиянской“ (ten pat, Nr. 131, p. 362).
- 55 1534 m. rudenį rašytame laiške J. Radvilai A. Goštautas perduoda tokius esą Bonos pasakytus žodžius: „[...] бо деи кды гетман выедет в поле, тогда вся моц господарьская переходит на гетмана. А так деи, хто ся гетману противит, тот ся противит самому господарю, а хто ся господарю противит, тот ображает маистат господарьский, а хто деи маестат ображает, тот впадает в такавую вину и в каране, яко есть описано в правех цесарских де крымине лезе маестатис [...]“ (Archiwum Głównie Akt Dawnych, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, dział XI, 17, p. 30–34, čia pasinaudota Andrejaus Ryčkovo atlikta ir dar nepublikuota teksto transkripcija, už tai jam ačiū). Taip pat žr. 47 nuorodą.
- 56 I 6 [7], PLS (2001), p. 127; PLS, II, t. 1 (1991), p. 68–69: „Kas valdovo urėdininko ar pasiuntinio nepagerbtų, kaip turėtų būti baudžiamas“: „nepagerbtų“ – rusėn. *не втичил*, lot. *violaverit*; rusėn.: „[...] кто бы [...] на справе нашей земской загалтовал, зранил або збил [...] маеть каран быти горлом, так, как бы маестат наш господаркий образал [...]“; lot.: „[...] violaverit, wlnerauerit aut verbauebrit, talis debe puniri collo, perinde ac si maiestatem leserit nostram [...]“.
- 57 A. Ryčkov, *Judo bučynys: valdovo išdavystės samprata Lietuvoje (XIII a. pabaiga – XVI a. vidury)*, Vilnius, 2018, p. 106–113, 138–139; V. Ališauskas, *Sakymas ir rašymas. Kultūros*

įgarsinamas valdovo balsas ir įvaizdinama valia („kas į jį pažvelgs arba skaitant išgirs“), ja, antra vertus, galiausiai informacija pasiekdavo ir patį tikrąjį valdovo kūną ir jo jusles („apžiūrėję ir juos išklausę“). Šitaip valdovo kūnas galės būti ir teisme, kurio akivaizda yra ir valdovo akivaizda (VI 17 [20])⁵⁸, o komunikacija pareigūnais, pasiuntiniais ar dokumentu galiausiai pasiekia ir tikrąjį – materialųjį, galbūt ne ranka paliečiamą, tačiau regimą ir girdimą valdovą. Reikalas – lyg šv. Augustino klausimas: „Tai kodėl gi, matydami vien tirštus dūmus, žinome po jais besislepiančią ugnį, nors jos ir nematome?“⁵⁹

Taigi galima išskirti tam tikrus Lietuvos didžiojo kunigaikščio kūno, ap- tinkamo PLS, modalumus. Svarbu šįkart konstatuoti, kad permanya buvo tiek realioji, tiek metaforinė valdovo kūno pusės. Galiausiai be materialiojo, maraus, valdovo nebūtų ir nematerialiojo. Pats asmeniškai, savo kūnu, valdovas turi prisiekti, šitaip jį paversdamas Kunigaikštystės teisių ir laisvių prielaida ir jų įkūnijimu. Todėl taip ir siekta 1506 m. negyvo Aleksandro mirusio kūno likimo sostinėje⁶⁰. Kita vertus, nors teoriniu ar politinės filosofijos lygiu valdovo kūno metafora nebuvo išplėtotą taip kaip kituose į Vakarų besidriekusiuose kraštuose, ši egzistavo. Ar tai reiškia Lietuvos didžiojo kunigaikščio, kaip institucijos, atsietumą nuo Lietuvos didžiojo kunigaikščio, kaip konkretaus asmens, šįkart gal net ir ne tiek svarbu. Tačiau pats dviejų kūniškumo polių atsietumas ir apskritai metaforos pasitelkimas turėtų būti įsidėmėtinas, nors ir neturėtų stebinti prisiminus keletą politinei kultūrai neišvengiamai svarbių aplinkybių. O kas, jeigu tas pats kūnas yra ne tik Lietuvos didysis kunigaikštis? O kas, jeigu valdovo nėra „namuose“? Ir kas, jeigu valdovo neliks?

modelių tvermė ir kaita Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, Vilnius, 2009, p. 191–207. Dėl gerklės, kaklo ir galvos: I. Valikonytė, *op. cit.*, p. 246–248.

58 VI 17 [20], PLS (2001), p. 187–188; PLS, II, t. 1 (1991), p. 180–181: „Kas ką pastumtų arba užgautų teismo akivaizdoje“: rusén.: „[...] А хто бы перед судом добыл корда або меча, хотя н не ранить, тот тратить руку; а коли бы хто перед судом ранил кого, тот шию тратить“; lot.: „[...] et qui cora iudicio euaginauerit cultrum vel gladium, eciam si non wlnerauerit, si perdit manum; ille vero, qui cora iudicio wlnerauerit aliquem, perdit collum.“

59 [Apie sielos didybę], Aurelijus Augustinas, *Dialogai*, vertė Ona Daukšienė, Vilnius, 2001, p. 135.

60 V. Voronin, Lenkijos karalius, besiilsintis ramybėje ne Krokuvoje: Aleksandro Jogailaičio palaidojimo Vilniuje aplinkybės, in: *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, p. 41–42.

Didžioji Kunigaikštystė. Tiesiogiai, kaip tam tikra visuma, sąvoka „kūnas“ PLS lotyniškojoje versijoje pasirodo, panašu, vienašyk, būtent III skyriaus antraštėje: *De manutenendo corpore Magni Ducatus et de liberatibus Nobilitatis*. Antraštę ir patį Didžiosios Kunigaikštystės buvinį būtina interpretuoti gretimų skyriaus straipsnių (o ypač III, 1–4, 6–7) kontekste⁶¹. Ir nors aktuali antraštės dalis rusėniškai buvo išreikšta „plėtimo“ (rusėn. *о размножении Великого Князьства*) sąvoka, esmės tai nekeičia. Iš aptartųjų kūnų, be abejonės, šis – pats abstrakčiausias, be to, pirmiausias besisiejąs su valdoviškuoju kūnu ir, manytina, iš šio išaugęs. Šis PLS kūnas bus aptartas dviem individualumo aspektais: nedalumo ir atskirumo.

Valdoviškojo kūno ir jo narių idėjoje, reikia nepamiršti, glūdi valdovo ir (kai kurių) jo pavaldinių bendrystės idėja. Juk kūnas – vienas, o „Jei visuma tebūtų vienas narys, kur beliktų kūnas?“ (1 Kor, 12, 19). Galva gali teisėtai įsakinėti ir skelbti teisingumą savo kūno nariams, tačiau ne imtis nepagrįstų ir neteisėtų veiksmų (rusėn. *квалт*, lot. *violentia*) – tai tirono būdai⁶². „[N]eteisėtai veikiant, žemiškas kūnas galėjo nukentėti“, – iliustruoja tai Bychoveco kronikos pasakojimai apie Aleksandro paralyžių⁶³ arba Žygimanto Kęstutaičio pelnytą galą. Todėl didysis kunigaikštis negali to kūno narių menkinti (III, 1), keisti narių „galvai prievolių“⁶⁴ (III, 7), jų nustoti (III, 4), o turi su jais tartis ir kooperuotis (III, 6)⁶⁵. Esminis III, 2 („Valdovas įsipareigoja plėsti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir, kas neteisėtai atimta, prie valstybės prijungti“) išreiškė Viduramžiams taip pat būdingą idėją, jog valdovas, nors ir paveldėtojas, savo tėvonija disponuoja ne absoliučiai laisvai – alienacijos ir suteikimo valdyti „laiskymui“ (lot. *manutenendum*) galimybės yra apribotos (III, 2, 3). Visa tai ir toliau

61 Be to, kaip pažymėta, itin svarbu, kad tame pačiame skyriuje paliečiama ir galimybė, jog valdovas valdys ne tik Lietuvą (PLS (2001), p. 276–277).

62 A. Zakrzewski, Prawo oporu w Wielkim Księstwie Litewskim od wieku XIV do XVIII, in: *Król a prawo stanów do oporu*, pod redakcją Mariusza Markiewicza, Edwarda Opalińskiego i Ryszarda Skowrona, Kraków, 2010, p. 28; dėl Žygimanto Kęstutaičio įvaizdžio, žr. S. C. Rowell, *op. cit.*, p. 45–53.

63 R. Petrauskas, *op. cit.*, p. 145.

64 Žr. 52 nuorodą.

65 Valdovas visiškai negali keisti dalies kūno struktūros (III, 4), o dėl kūno nutariama ne tik dėl galvos, bet ir dėl kitų jo narių (III, 6), šitaip įgyvendinant *quod omnes tangit ab omnibus comprobetur* principą, lygiai didysis kunigaikštis nebegali atšaukti jau priimtų sprendimų dėl to kūno narių teisių ir atsakomybių („prievolių galvai“, III, 7).

gali būti paveldėta, tačiau Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Lietuvos didysis kunigaikštis – jau netapatu, tai atskiri individai⁶⁶. 1496 m. Lietuvos kilmingųjų pasipriešinimas „iki savo gerklių“ (t. y. iki mirties) planui iš Didžiosios Kunigaikštystės išskirti dalį be jokio apnažo likusiam Žygimantui Senajam skaitytinas tokiaame kontekste⁶⁷. Valdovui netapatu jo valdystės kūnas yra nedalomas. O jeigu kas, PLS žodžiais, pakliuvę į „nedraugiškas rankas“ (V, 6 [7])⁶⁸, tai neteisėtai. Į tai, šitaip kūno nedalumą išlaikant bent (ar ir!) metafiziniu ar idealiu – pretenzijos – lygiu, referuoja PLS III, 2 dalis („kas neteisėtai atdalyta“)⁶⁹.

Kai kurie šio kūno atskirumo aspektai turėtų geriau paaiškinti idėjos funkcijas, paskirtį ir šį svarstymą padaryti labiau įtikinantį. Lenkiškoji įvykių traktuotė dėl 1506 m. Aleksandro palaikų likimo Vilniuje buvo tokia: tegu tas kūnas lieka, „kad tai taptų, kaip mums atrodo, amžina mūsų unijos su ponais lietuviais garantija“⁷⁰. Dievui panorėjus suteikti „taip pat ir karalystę“ (III, 10), valstybes siejo personalinė unija. Esant tokiai situacijai, galvos tapatumas visam kūnui, o kūno – galvai vertintinas atidžiai ir atsargiai – Kazimieras ir Aleksandras, Žygimantas Senasis ir Žygimantas Augustas – visi jie vienu kūnu turėjo bent dar du – ne tik Lietuvos didžiojo kunigaikščio, bet ir Lenkijos karaliaus. Tai, kad Didžiosios Kunigaikštystės valdiniai monarchui karaliaus titulo nešykštė-

66 E. Kantorowicz, *op. cit.*, p. 347–358; E. Gudavičius, *op. cit.*, p. 742.

67 1496 m. Aleksandro pasiuntinybėje Jonui Albertui teigiama: „[...] бо брать нашъ, королевичъ его милость Жигкимонтъ хочетъ, абыхмо дали дѣль его милости въ нашемъ панствѣ; а тое нашо панъство, великое князство, николи не было дѣлено здавна, за нашихъ предковъ. Ачъ быхмо и хотѣли то вчинити для нашего брата, ино панове рада наша и вся земля никако не хотять того дозволити и допустити, до горль своихъ, и то мовять завжды передъ нами, ижъ не звькли двухъ панов мѣти, бо того николи передъ тымъ не бывало [...]“ (*Акты, относящиеся к истории Западной Россіи*, t. 2, Санктпетербургъ, 1846, t. 1, № 135, p. 156). Tai, beje, buvo ne pirmas bandymas padalyti valstybės kūną XV a., taip pat žr. R. R. Trimonienė, Jogailaičių titulūra ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldo problema (XV a. antra pusė–XVI a. pradžia), in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos atodangos. Profesoriaus Mečislavo Jučo 90-mečio jubiliejui skirtas mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2016, p. 254.

68 PLS (2001), p. 168–169, PLS, II, t. 1 (1991), p. 146–147: rusėn.: „[...] а был на службе в чужой земли або на науце, або в рукахъ неприятельскихъ [...]“; lot.: „[...] fuerit in seruicio in regione externa aut in studio, aut in manibus hostilibus [...]“.

69 PLS, II, t. 1 (1991), p. 108–109: rusėn.: „[...] што будетъ неспрадедливе отдалено и неслушне розобрано [...]“; lot.: „[...] non imminuere et alienata recuperate [...]“.

70 V. Voronin, *op. cit.*, p. 43.

davo (ir šis mielai visur vadintas karaliumi), suklaidinti neturėtų. Egzistavus nerimui ir spaudimui dėl atskiro Lietuvos didžiojo kunigaikščio pakėlimo⁷¹, tačiau suvokus, jog ryšys su Lenkijos karalyste neišvengiamas ir, galų gale, kartais naudingas, atdalyti valdovo ir jo valdystės kūnus – dėsninga. Vieno monarcho valdomų kelių politinių kūnų atskirumą turėjo užtikrinti ir nuostatos dėl žemėvaldos ir pareigybių susiejimu su indigenato principu (III, 3).

Taigi PLS išnyrantis Kunigaikštystės kūnas, svarbiausia, pasižymi atskirumu nuo valdovo ir kitų kūnų („Lenkijos Karūnos“, plg. I, 25) bei nedalomumo principu, galiojančiu tiek kūno laikytojui didžiajam kunigaikščiui, tiek kitiems kūnams. Visgi Kunigaikštystės kūno atskirumas ir nedalumas dabar (tuomet) savaime nereiškė tokios būklės amžinumo. Dargi dinastijos tęstinumo ateitis nebuvo nemiglota. Žygimantui Senajam teturėjus vieną mažametį ir vieną nesantuokinį sūnų, o Liudvikui Jogailaičiui 1526 m. žuvus, galėjo įvykti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę tik mitinėje istorijoje užklupusi dilema: o kas, jeigu Lietuva, *patria omnis filiorum regis*, liks vienos iš dukterų kraičiu?⁷² Dar iki Jogailai sėdant į sostą Lenkija XIV a. dukart funkcionavo personalinėje unijoje su Bohemija, o vėliau su Vengrija. Su tuo susijusios amžiaus vidurio ir antrosios pusės dinastinės krizės Lenkijoje išryškino karalystės bendruomenės (lot. *communitas regni*) svarbą ir jos tvirtą politinio kūno nedalomumo dabar ir niekadės siekį. Jį vainikavo *Corona Regni Poloniae* idėja⁷³. Dar iki tol Prancūzijoje, Bohemijoje, Vengrijoje ir kitur funkcionavusi politinės teologijos mintis numatė politinio darinio, jau atsieto nuo valdovo, universalijoms būdingą nemarumą, garantavusį kūno individualumą, o kai kuriais atvejais (Vengrija ir Lenkija) ir bendruomenės teises į jį⁷⁴. Ar su XIV a.

71 G. Zujienė, *op. cit.*, p. 58.

72 *Acta Tomiciana*, t. 11, Nr. 214, p. 164.

73 A. Marzec, Wenceslaus II Přemyslid and Louis I of Anjou. Two Personal Unions of the Polish Kingdom in the Fourteenth Century, in: *Unions and Divisions. New Forms of Rule in Medieval and Renaissance Europe*, edited by Paul Srodecki, Norbert Kersken and Rimvydas Petrauskas, London and New York, 2023, p. 197, 202–204; K. Górski, The Origins of the Polish Sejm, in: *Communitas, Princeps, Corona Regni. Studia Selecta* (Roczniki towarzystwa naukowego w Toruniu, 78, zes. 1), Warszawa–Poznań–Toruń, 1976, p. 58–59; R. Frost, *The Oxford History of Poland-Lithuania*, vol. 1: *The Making of the Polish-Lithuanian Union, 1385–1569*, Oxford, 2015, p. 5–12.

74 P. Srodecki, Medieval and Renaissance Political Unions. Terminology and Research History, *Unions and Divisions*, p. 11–13; E. Kantorowicz, *op. cit.*, p. 336–372; R. Frost, *op. cit.*, p. 14–15.

prancūzų ir kitais šio klausimo teoretikais ir jų skaitiniais buvo susidūrę ir Lietuvos valdovai, tikrai neaišku⁷⁵, tačiau 1384 m. Jogaila ir jo aplinka Krėvoje tikrai susidūrė su lenkiškąja⁷⁶. Politinei bendruomenei, atidžiai skaičiuojant, nagrinėjusiai ir, prireikus, net pakeisdavusiai XV a. unijinių dokumentų formuluotes, inkorporacijos sąvoka negalėjo būti nežinoma⁷⁷. Todėl 1526 m. karūnacinis sumanymas, gal ir „mažiausiai parengtas“⁷⁸, tačiau politinės kultūros raiškos ir intelektualinės ambicijos požiūriu – išskirtiniausias, [...] *бо Корона в Коруну втелена* [pabraukta – K. Č.] *быт не може* [...] ⁷⁹.

Apie kūnų savybes. Taigi PLS buvo išrankioti ir aptarti trys kūnai: vienas jų įmanomas lytėti, antrasis patirti akimis, ausimis ar jo valios pasireiškimu, trečiasis meta metafizinį šešėlį. Tačiau jų visų tikrumas neabejotinas: tiek apsisireiškimu ir daromos įtakos socialinei ir fizinei anos būtovės realybei požiūriu, tiek ir tuo, jog Viduramžiams būdingos metafizinės ir epistemologinės prielaidos (pri)pažino ir nematomąją (ir ne tik) tikrovės pusę. Vienoje iš asmeninio maldyno miniatūrų priešais klūpantį A. Goštautą iš kapo kylantis Kristus – lyg Jano van Eycko nutapyta priešais Burgundijos kanclerį Nicolas Roliną kūnu apsisireiškusi Švč. Mergelė Marija – tikri lyg pats ponas, net jeigu ir matomi jie sielos akimis⁸⁰. Tad analizuoti ir traktuoti juos visus galima lyg ir jie buvo tos pačios kategorijos nariai. Kai kurios aptartųjų kūnų savybės jau pasirodė (mat jomis ir buvo aptiktos), pavyzdžiui, pažeidumas – tiesiogine fizinio sužalojimo, sukrūvinimo ar pažeminimo prasme. Ši baigiamoji teksto dalis skirta tokių (kai kurių) savybių analizei. Pagrindinis žiūros traukos centras – ne pavieniai individai, o jiems bendri atributai, turį išduoti apie kai kurias apibendrintinas kūno funkcijas. Trejopai sugrupuotos šios atlieka

75 J. Kiaupienė, *op. cit.*, p. 257–258.

76 „[...] demum eciam Jagalo dux epe dictus promittit terras suas Litvaniae et Ruse Corone Regni Polonie perpetuo aplicare [...]“ (1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas, sudarė J. Kiaupienė (Lietuvos užsienio politikos dokumentai, XIII–XVIII a.), Vilnius, 2002, p. 19).

77 D. Kuolys, *Res Lituana. Kunigaikštystės bendrija. Pirmoji knyga: Respubliko steigimas*, Vilnius, 2009, p. 86–89.

78 R. Petrauskas, *op. cit.*, p. 136.

79 1526 m. pasiuntinybės tekstas: *LM: Užrašymų knyga 7 (1506–1539)*, Nr. 368, p. 597–602.

80 *Modlitewnik Olbrachta Gasztolda, kanclerza wielkiego litewskiego 1528 r.* (facsimil), wstęp Wiesław Wydra, Poznań, 2015, l. 1v; R. G. Newhauser, *op. cit.*, p. 1566–1569.

epistemologines (tikrovės pažinumo), veiksnio (agentiškumo) ir individualumo pareigas, tarpusavyje, žinoma, susijusias.

Nors taikyti leistinių ar ne kankinimo metodų ir technikų požiūriu PLS tylėjo, tikrai tačiau aišku reikalą nebuvus malonią patirtį. Tardymo ir kankinimo aktais kūnas turėjo atskleisti tiesą⁸¹. Aptariant įkalinto vagies kankinimą, nurodoma intriguojanti aplinkybė: „O jeigu tas žmogus, apžavais naudodamasis, šitaip kankinamas nejaustų ir dėl to tarsi miegotų“ (XIII, 14)⁸². Ši straipsnio aplinkybė atveria antrąjį pažinumo vektorių – juslių svarbą pažįstant. Šis nejuslaus kūno atvejis nurodo kūno dvifunkciškumą šiuo klausimu: kūnu (ir jo narių juslynu) pažįstama ir būnama pažiniam. Pirmąjį iš jų (būtų galima sakyti, aktyviają perskyros dalį) per neiginį įprasmina paslėpti ir neviešai, „už akių“ (rusėn. *заочное поведанье*, lot. *occultam*) atlikti veiksmai (I, 1 [2]), „tylėjimas“ (VII, 27) ir kilmingojo kūno kontekste aptartas už jusles atsakingų kūno narių, pavyzdžiui, akies, pažeidimas (VII, 9)⁸³. Antrąjį – pažinimo kūnu (pasyvųjį) – komponentą išduoda įrodyti galėję „prievartos ženklai“ (VII, 6)⁸⁴. Nuostabiai šių abiejų elementų svarbą ir susietumą teisinėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje iliustruoja rūpinimasis vaznio plaukais, kurie turi būti pakerpami virš akių ir ausų, kad šis „gerai matytų ir girdėtų“⁸⁵. Tiesa, kartais kūnai, kaip, pavyzdžiui, vienas toks 1617 m. rastas Eustachijaus Tiškevičiaus valdose, sudraskyti šunų ar vilkų, jau būdavo neatpažįstami⁸⁶. Vizualumo sąlygotas pažinimas susijęs ir su intencionalių siekių žymėti kūną, šitaip pažymėtąjį „inventorizuojant“ kurioje nors iš daugelio galimų priskyrimo sferų; „kūno žymėjimas“ (angl. *body marking*) būda-

81 I. Valikonytė, *op. cit.*, p. 186–187.

82 PLS (2001), p. 254–255; PLS, II, t. 1 (1991), p. 302–303: rusėn.: „[...] А естли бы оный человек в оной муце, чары маючи, муки не чул, а в том яко бы спал [...]“; lot.: „[...] Si vero ipse, qui torquetur, reddiderit se per artem maleficam in tortura supidum et quasi insensatum ac dormientem [...]“.

83 PLS (2001), p. 125, 199, 206; PLS, II, t. 1 (1991), p. 64–65, 200–201, 212–213.

84 PLS (2001), p. 197–198, PLS, II, t. 1 (1991), p. 198–199: „Apie moteris ir merginos žaginimą“; rusėn.: „[...] а она бы перед ними знаки кгвалту вказала [...]“; lot.: „[...] signa violencie ostenderit [...]“.

85 K. Jablonskis, *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius, 1973, p. 371.

86 *Акты издаваемые Виленскою Археографическою комиссиею*, т. XVIII, Вильна, 1891, Nr. 214, p. 244–245. Apie panašų atvejį XV a. Valensijoje, kai, pirmiausia, siekta išsiaiškinti sudraskytojo tikiškinę tapatybę: C. Ferragud, *Unfamiliar Faces: The Identification of Corpses in Late Medieval Valencia*, in: *The Body of Evidence*, p. 60–61.

vo pasitelkiamas atributuoti individą lyčiai, profesijai, grupei ir pan.⁸⁷ Tadgi amputuota plaštaka buvo vieša nuoroda į galimą nusikaltimą smurtu (III, 14), o nupjautos ausys – vagystę valdovo kieme (XIII, 23)⁸⁸. PLS atveju galima pasitelkti „episteminio objekto“ (angl. *epistemic object*) apibūdinimą, validų ne tik mokslinio kūno pažinimo plotmėje⁸⁹.

Statute aptinkamas ir kiek kitokio pobūdžio „kūno žymėjimas“, jį fiziškai suvaržant: nustatytos apsirūpinimo proviantu tvarkos nesilaikanti karo prievolinką „etmonas turi [...] grandinėmis surakinti“ (II, 14 [16]⁹⁰). Svarbus ne tik pats laisvės suvaržymas, bet ir jį vizualizuojantys pančiojimo prietaisai ar būdai⁹¹. Anas Statuto straipsnis apima ką tik aptartą pažinimo ir veda į kitą – veiksnio – temą. Kūno judėjimo suvaržymas šiek tiek jau aptartas kilmingųjų kontekste, tačiau galimas pasitelkti ir didžiojo kunigaikščio atveju. Grandinėmis prasikaltėlį apdedęs etmonas (o juk išties ir tai ne pats) nurodo to kūno judinimą – valdovo valios įgyvendinimą, charakterizuojanti „laisvą poną“⁹². Lygiai veiksnumą įkūnija PLS vis pačiupti galimi ir, panašu, sinonimiškai pasitelkiami „kaklas“ ir „gerklė“ (rusėn. *горло, шия*; lot. *collum*; II, 11 [13], 14 [17]; VI, 11 [14]; X, 1)⁹³. Bent jau kai kuriuos šių dalių

87 *Cultural History of the Human Body in the Medieval Age*, p. 141–142, 160–162.

88 III, 14 – PLS (2001), p. 153; PLS, II, t. 1 (1991), p. 116–117: rusėn.: „[...] простый хлоп або мещанин [...] а рукою на него сягнуть, а окриавить его [...] тогда иным ничим не маеть каран быти, только руки втягьем [...]“; lot.: „[...] simplex vero plebeus vel ciuis, si scilicet manum in nobilem extenderit et sanguinauerit eum [...] tunc non alio modo puniri debet, quam amputationem manus [...].“ Dėl galimai šio principo taikymo ir paleopatologinio LDK konteksto žr.: J. Kozakaitė, A. Ryčkov, M. Ramonaitė, R. Brindzaitė, R. Jankauskas, D. Piombino-Mascali, On Some Paleopathological Examples of Amputation and the Implications for Healthcare in 13th–17th Century Lithuania, in: *International Journal of Paleopathology*, 37 (2022), p. 69. XIII, 23 – PLS (2001), p. 258; PLS, II, t. 1 (1991), p. 307–309: rusėn.: „[...] што бы стояло меньшей полукопья, которая бы реч не шию шла, а то бы на него переведено або вынято, таковому мають уши обрезать“; lot.: „[...] tali aures abscondi addebent [...].“

89 *The Body of Evidence*, p. 15.

90 PLS (2001), p. 146–147; PLS, II, t. 1 (1991), p. 104, 106–107: „O kam kare neužtektų pastočių [...]“; rusėn.: „[...] маеть гетман наш таковых в ланцуг сажати [...]“; lot.: „[...] tunc debent tales a campiductoribus cathenis vinculari.“

91 Plg. A. Petrilonis, *Belaisviai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vokiečių ordino karuose (XIV–XV amžiai)*, daktaro disertacija, Vilnius, 2022, p. 146–149.

92 R. Petrauskas, *op. cit.*, p. 123–125.

93 PLS (2001), p. 145–147, 186, 229; PLS, II, t. 1 (1991), p. 102, 105–106, 176–177, 258–259.

praradimo atvejus siejant su teisine mirtimi laisvojo statuso praradimo prasme⁹⁴, kūnas yra sąsajūs veiksniumi, įgalintam socialinės būklės. 1528 m. bajoras Andriejus Pancovičius, jį teisman dėl savavališkai nutrauktos tarnybos pašaukus našlei Onai Bakalaurienei, tepasakė: *Правда есть, ям служыль пану ее и пошол есми прочъ, а не зашкодивъшы ее милости ничого, а есми чоловекъ вольный*⁹⁵.

Anokia laisvės ir kūno sąsaja turi ir hierarchinę implikaciją: kas „už gerklės suimtas“ arba „už gerklės išduotas“ paklūsta surišusiojo valiai. Laisvą disponavimą savo kūnu siejant su individualumo problematika, pančiai kūnų atskirumą (per pavaldumą) blukina, o grandinėmis sukaustytojo subjektiškumas menksta lyg (ne)priřisto šuns⁹⁶. Net ir valdovo kūno metaforos atveju galvai pavaldūs nariai tokia prasme individualumu nepasižymi, o tėvą arba motiną įžeidę, sužaloję ar nužudę vaikai, šitaip paniekindami vidinę hierarchiją ir kūno integralumą, yra atskiriami arba nuo jo (išveldinami), arba ir nuo savojo (baudžiami „gerkle“, VII, 13, 14)⁹⁷. Tad PLS kūnas funkcionuoja ne tik kaip individualumą nepriklausymu ir atskirumu (III, 2; jį pažeidus, kraujuojama, III, 14), bet ir priklausymu žyminti kategorija. Todėl III PLS skyrių („Apie šlėktijos laisvės ir apie Didžiosios Kunigaikštystės plėtimą“) reikia interpretuoti ir kaip aptariantį, kas yra valstybės (ne valdovo) kūnas ir kas jį sudaro. Kilmingumo įrodymui (III, 11, 12, 13) ir plebėjų pavaldumo įamžinimui (III, 10) skirti straipsniai lemia „narystės“ Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje sąlygas⁹⁸. Taigi kilmingųjų kūnai PLS įgavo kai ką gerokai daugiau nei tik realų, sužalojimui paveikų, dėmenį – Didžiosios Kunigaikštystės kūnas yra kilmingųjų kūnų visuma. Todėl kaip kilmingieji savo kūnais ir kraujo auka gulasi už jį, kad nemenktų, taip jis saugo ir juos (III, 14).

94 I. Valikonytė, *op. cit.*, p. 247–248.

95 *LM: 6-oji Teismo bylų knyga (1528–1547)*, parengė S. Lazuta, I. Valikonytė, Vilnius, 1995, Nr. 23 [22], p. 38.

96 Žr. pasvarstymus šuns subjektiškumo PLS klausimu (PLS (2001), p. 362).

97 VII, 13, PLS (2001), p. 162–163, 200; PLS, II, t. 1 (1991), p. 135: rusėn.: „[...] вдарил або зсормогил, або которые втиски [...]“; lot.: „Parens filium, factio verbove ab eo offensus, potest exheredare [...]“; VII, 14, PLS (2001), p. 200; PLS, II, t. 1 (1991), p. 204–205.

98 Taip pat ir III, 3 atveju, sprendusiu indigenato klausimą.

* * *

Panašu, jog rusėniškajame PLS tekste „kūnas“ paminėtas vienintelįsyk. Tai buvo „Kristaus kūnas“ (komunija), tapęs pagrindine sąlyga liudyti bylose dėl žemės ir žemės valdymo (rusėn.: [...] *которые божьего тела не приймають* [...]); lot.: *Qui vero [...] non communicant* (VIII, 5))⁹⁹. XIV a. Lenkijos karalystėje paplitusi ir mielai priimta Kristaus kūno ir kraujo šventė (*Corpus Christi*) pasiekė ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Išpopuliarėjo ne tik šventė Vilniaus katedroje, bet ir (ypač) Švč. Sakramento procesijos. 1474 m. indulgenciją leisti tokias procesijas rengti Vilniaus pranciškonams išrūpino Martynas Goštautas, o 1493 m. tą patį nespecifikuotai bažnyčiai gavo Mikalojus Radvilaitis. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kaip ir kitur, iškilmingas valdovo įžengimas į miestą vyko imituojant *Corpus Christi* ceremonialą¹⁰⁰.

Išvados. Šiuo tekstu nusprendus imtis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrinėjimuose dar menkai plėtotos kūno tematikos, pagrindiniu šaltiniu tokiam provizoriniam tyrimui pasirinktas 1529 m. Pirmasis Lietuvos Statutas. Tik juo tačiau neapsiribota (ypač turint omenyje, kad ne paties Statuto, kad ir kokio įstabaus, tyrimas šįkart aktualus). Tekstu siekta pasiaiškinti ir nužymėti bent jau kai kurias kūno sampratos ir raiškos plotmes Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, be to, paplėtojant kai kuriuos jau besimezgančius ar užsimezgiusius istoriografinius siužetus (pavyzdžiui, kilmingumo ar politinės kultūros). Kūnas suprastas ir analizei pasitelktas dvejopai: tiek kaip tai, ko ieškoma, tiek kaip tai, kuo ieškoma; taigi – tikslingai ir įnagiškai tuopatmet. Galima, pirma, konstatuoti paties objekto kompleksiskumą, kūnas – ir visuma, ir visumą sudarančios dalys (nariai: kilmingojo veidas ar valdovo rankos), ir, be to, tarsi išvestinės, tačiau be kūno negalimos, epistemologinės-juslinės (pažinimo ir pažinumo) savybės. Kūno kategorijos nevienalypiškumą papildoma ir iš

99 VIII, 5, PLS (2001), p. 210; PLS, II, t. 1 (1991), p. 222–223; rusėn.: „А хотя бы хрестяне, – будь латынського або греческого закону, которые божьего тела не приймають и на исповедь не ходять, тые в жадном сведецстве перед правом не мають допуцонны быти о земную реч“; lot.: „Qui vero, eciam catholici religionum predictarum, non communicant et non confitentur, hij ad nullum testimonium in causis terrestribus sund admittendi.“

100 D. Baronas, S. C. Rowell, *The Conversion of Lithuania. From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*, Vilnius, 2015, p. 425–428.

trijų išskirtų kūnų (kilmingojo, valdovo ir valstybės) ontologinio statuso palyginimo išnyranti galimo koncepcijos abstraktumo amplitudė: nuo sužeisti ir sukruvinti galimo kilmingojo iki jau bene metafizinio valstybės kūno. Kita vertus, tam tikra prasme abu jie – lyg vienas kito sinekdocha. Tokie net keletiopi nagrinėtos kūno kategorijos kompleksiškamai veda itin įsidėmėtinos ir šiam tekstui galbūt ir svarbiausios konstatacijos link: PLS ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje apčiuopiamas kūnas – universali kategorija, savotiška kultūrinė ir mąstymo matrica. Ji pasitelkiama skirtingose sferose ir toms sferoms apibūdinti: ne tik tiesiogiai, tarsi akivaizdžiai, nusakant paskirų buvinių egzistavimą, subjektiškumą, individualumą ar to pažeidimą (valstybės kūno sumažėjimą ar smurtinę traumą), bet ir, pavyzdžiui, racionalizuojant monarcho valdžios veikimo principus ar, galiausiai, aiškinant išskirtines kilmingojo prerogatyvas bei agentiškumą. Kita vertus, tokia konstatacija visuomenių, nemaža dalimi suręstų tarpasmeninių, o ne institucinių santykių pagrindu ir gyvenusių įsikūnijimu grįstoje teologijoje, atžvilgiu stebinti neturėtų. Tačiau tai ir neteigiama.

The Many Bodies of the First Statute of Lithuania

KAROLIS ČIŽAUSKAS

Keywords: body, the First Statute of Lithuania, monarch, nobility, political theology, law, Grand Duchy of Lithuania.

Summary. The category of the body is the main object of this study. The paper hopes to further examine the “corporeal” theme in the research of the history of the Grand Duchy of Lithuania while simultaneously aiming to outline the countours of the concept. Being a legal codex, The First Statute of Lithuania (1529) was chosen as a foundational text for this study since it pertains to various aspects of both public and private life. Albeit not exhausting all possible interpretations, three bodies were examined more closely: that of a nobleman, of the grand duke, and of the state (the Grand Duchy) – each more abstract than the former. First of these can be associated with terms of status and honour, the second functions as if by extensions of ducal officers and medias, while the third is characterized by the matters of indivisibility, inalienation and membership. Moreover, three different properties (or faculties) were attributed to the body: epistemological (*via* senses and body marking), agential (as a mean to exercise one’s will and freedoms), and individualizing (as in the problem of belonging).